

สรุปและข้อเสนอแนะ

ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง เป็นพื้นที่หนึ่งในภาคตะวันตกของประเทศไทยหรือเป็นส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำแม่กลองและอยู่ในที่ราบลุ่มภาคกลางของไทยด้วย อดีตเป็นพื้นที่สวนนอกของกรุงเทพมหานครและอยู่ในการปกครองของมณฑลราชบุรี มีสภาพพื้นที่ที่เต็มไปด้วยแม่น้ำลำคลองและอยู่ติดทะเล ประชาชนส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำลำคลองและใช้แม่น้ำลำคลองเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ การอุปโภคบริโภค การคมนาคมขนส่ง หรืองานประเพณีต่างๆ ทำให้เกิดเป็นลักษณะชุมชนน้ำชายฝั่งทะเล (ESTUARINE COMMUNITY) และมีวิวัฒนาการของการเป็นชุมชนน้ำตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะถูกอิทธิพลของการพัฒนาแบบสังคมสมัยใหม่ (MODERNISATION OR WESTERNISATION) เข้ามารวมพื้นที่ก็ตาม แต่ทำให้ลักษณะชุมชนน้ำนี้จางหายไป

จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ในอดีตพื้นที่นี้มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมแบบยังชีพ (SUSTAINED AGRICULTURE) โดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ที่เต็มไปด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำทางทะเล ป่าไม้ชายเลน และพืชผลอื่นต่าง ๆ ซึ่งเป็นลักษณะการดำเนินชีวิตของชุมชนในสังคมเกษตรกรรม (AGRARIAN SOCIETY) ต่อมาเมื่อประเทศมีการพัฒนามากขึ้น รูปแบบการอาชีพที่ดินเพื่อการเกษตรในพื้นที่นี้ได้เปลี่ยนเป็นเกษตรกรรมเพื่อการค้า (COMMERCIAL AGRICULTURE) และเป็นเกษตรเร่งรัดเพื่อการค้า (COMMERCIAL INTENSIVE AGRICULTURE) ในปัจจุบัน โดยเกิดเป็นรูปแบบชุมชนที่สำคัญในพื้นที่ 3 ชุมชนคือ ชุมชนชาวสวน ชุมชนชาวประมง และชุมชนชานา ทั้ง 3 ชุมชนนี้มีการกระจายตัวอยู่ใน 3 พื้นที่หลักๆ คือ ชุมชนชาวสวนอยู่ในบริเวณพื้นที่ตอนกลาง ตั้งแต่ตอนกลางของอำเภอดำเนินสะดวกจนถึงบริเวณถนนธนบุรี-ปากท่อ ชุมชนชาวประมงอยู่ในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลทั้งหมดต่อจากพื้นที่สวน และชุมชนชานาส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณที่ตอนตอนบนของอำเภอดำเนินสะดวก โดยมีชุมชนศูนย์กลางที่ให้บริการชุมชนเกษตรเหล่านี้ทั้งหมด 6 แห่งคือ เมืองแม่กลองหรือเทศบาลเมืองสมุทรสงครามให้บริการแก่ชุมชนชาวประมงและชาวสวนในบริเวณพื้นที่ตอนล่าง และมีรัศมีบริการครอบคลุมไปยังพื้นที่สวนตอนกลาง และเทศบาลตำบลอัมพวา สุขาภิบาลกระดังงา สุขาภิบาลบางนกแขวก สุขาภิบาลดำเนินสะดวก และสุขาภิบาลศรีคอนสวรรค์ ให้บริการแก่ชุมชนชาวสวนในพื้นที่ตอนกลาง ส่วนชุมชน

ชาวนาซึ่งอยู่ในพื้นที่ดอนบนมักจะทำพืชไร่ข้าวไร่และเมืองราชบุรี นอกจากนี้ชุมชนเกษตรจะมีการทำพืชไร่และสวนในกรุงเทพมหานคร เป็นส่วนใหญ่ และมีการทำสวนกล้วยไม้ใน เรื่องการประมงและแหล่งงานอุตสาหกรรม

ลักษณะการประกอบอาชีพในชุมชนเกษตรในปัจจุบันสามารถสรุปได้เป็น 2 รูปแบบ คือ ชาวประมงและชาวนาเน้นการทำอาชีพเกษตรเพื่อการยังชีพเป็นหลัก (SUSTAINED AGRICULTURE) คือเป็นการทำมาหากินเลี้ยงชีพเป็นรายวัน หรือการปลูกข้าวเพื่อให้มีข้าวบริโภคตลอดปี ก่อนแล้วจึงแบ่งส่วนที่เหลือขาย กับอีกลักษณะหนึ่งคือชาวสวนทำการเกษตรเพื่อการค้าเป็นหลัก (COMMERCIAL AGRICULTURE) เพราะการผลิตพืชสวนให้ความสาคัญตลาดมาก โดยเฉพาะที่คาบเนินสะควมมีลักษณะพิเศษกว่าพื้นที่อื่นว เพราะเน้นการทำเกษตรแบบเร่งรัด (INTENSIVE COMMERCIAL AGRICULTURE)

ลักษณะการตั้งถิ่นฐาน การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวสวนเป็นการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายในพื้นที่เกษตร (DISPERSED SETTLEMENT) การตั้งถิ่นฐานของชาวนามีลักษณะ เป็นกลุ่มหมู่บ้านชาวนา (CLUSTERED SETTLEMENT) และเป็นแบบสลับกระจาย (RANDOM SETTLEMENT) ในกรณีที่เป็นการทำนาสวนผสม ส่วนหมู่บ้านชาวประมงมีการตั้งถิ่นฐานเป็นกลุ่มตามแนวแม่น้ำลำคลอง (LINEAR SETTLEMENT) โดยสรุปภาพรวมชุมชนนี้ไม่ว่าจะเป็นชุมชนเกษตรหรือชุมชนเมือง เป็นการตั้งถิ่นฐานตามแนวแม่น้ำลำคลอง (RIVERINE COMMUNITY OR TOWN)

ชุมชนชาวสวน

ชุมชนเกษตรที่มีความสาคัญมากในพื้นที่นี้คือชุมชนชาวสวน ซึ่งสรุปได้เป็น 2 ลักษณะ คือ ชาวสวนในสมุทรสงครามส่วนใหญ่ทำสวนมะพร้าว และชาวสวนคาบเนินสะควมเน้นการทำสวนผลไม้แบบสวนไร่หรือสวนล้มลุก เช่น การทำสวนองุ่น พุทรา และสวนผักต่างๆ โดยชาวสวนคาบเนินสะควมมีความก้าวหน้าทันสมัยมากในการผลิตพืชผลเพื่อทำให้เป็นที่ต้องการของตลาด ชาวสวนจะไม่เคยปล่อยพื้นที่ให้ว่าง จะใช้พื้นที่ตลอดเวลานในการปลูกพืชตามฤดูกาลและปลูกระบบผสมผสาน (MIXED CULTIVATION) ซึ่งนั่นหมายถึงว่ามีการบำรุงรักษาสวนอย่างมากโดยใช้ทั้งปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และสารเคมีจำนวนมาก ส่วนชาวสวนสมุทรสงครามจะทำสวนตามลักษณะทางกายภาพของพื้นที่โดยพึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก และเนื่องจาก เป็นการทำสวนตามบรรพบุรุษ ชาวสวนที่นี่จึงไม่ค่อยนิยมการเปลี่ยนแปลง เช่น เมื่อก่อนเคยทำสวนมะพร้าวปัจจุบันก็ยังคงทำอยู่ แต่เปลี่ยนจากการผลิตมะพร้าวน้ำคาลมาเก็บผลแทนบ้างในบางปีและบางพื้นที่ เพราะชาวสวนมีความเคยชิน ประกอบกับมีฐานะคืออยู่แล้วจึงไม่จำเป็นต้องดิ้นรนมาก อยางไรก็ตามชาวสวนไม่

อาจปฏิเสธอิทธิพลจากการพัฒนาสมัยใหม่ได้ ปัจจุบันชาวสวนสมุทรสงครามจึงหันมาทำสวนผลไม้ตามความต้องการของตลาดมากขึ้น โดยเฉพาะสวนที่บางคนก็เริ่มเปลี่ยนไปเป็นสวนผลไม้ตามสวนคาเป็นสะดวก

สำหรับการใช้พื้นที่สวน สวนนาเพื่อการเพาะปลูกพืชไร้อยู่เป็นลักษณะยกทรงสวนทั้งพื้นที่เพราะมีปัญหาน้ำเค็ม และมีพื้นที่สวนหนึ่งเป็นที่อยู่อาศัยศึกรมแม่น้ำลาลอง ชาวสวนมักจะสร้างบ้านถาวรเพราะสวนนาเพื่อกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ลักษณะตัวบ้านเป็นเรือนามมี 2 ชั้น คำนสร้างเป็นาคู่หน้าช้เป็นส่วนพักผ่อน เก็บของ หรือทำกิจกรรมเอนกประสงค์รอบว ตัวบ้านมีลานโรงและพื้นที่ทำสวนครัว ชาวสวนจะใช้ชีวิตส่วนนาที่อยู่ภายในสวน และจะออกไปนอกพื้นที่เมื่อไปร่วมงานบุญหรืองานสังคมาณะแวกบ้านเท่านั้น เพราะการทำสวนเป็นงานอาชีพที่ค่องหางานทั้งวัน โดยเฉพาะการทำสวนมะพร้าวหน้าศาลจะ เหนื่อยและ เสี่ยงอันตรายมาก จึงเป็นสาเหตุทำให้หนุ่มสาวชาวสวนไม่ค่อยสืบทอดอาชีพนี้ต่อ ดังที่มีปัญหาการขาดแคลนแรงงานานทุกวันนี แต่ที่ชาวสวนยังคงคืนรนทำหน้าศาลมะพร้าวต่อไปทั้งว ที่เกิดปัญหาด้านแรงงานและค่านการจำหน่ายสืบเนื่องมาจากความเคยชินและความรักในอาชีพของตนเอง และเพราะสภาพพื้นที่ยังมีศักยภาพเอื้ออำนวยต่อการทำสวนในลักษณะนี้อยู่

ชุมชนชาวประมง

สำหรับชุมชนที่มีความสำคัญในพื้นที่นี้ไม่น้อยไปกว่าชุมชนชาวสวนคือ ชุมชนชาวประมง เป็นเสมือนเอกลักษณ์ที่บ่งบอกให้ทราบว่าพื้นที่นี้เกี่ยวข้องกับชายฝั่งทะเลแน่นอน สามารถกล่าวได้ว่าชุมชนประมง เป็นค่านำเกิดของการตั้งถิ่นฐานานในพื้นที่นี้ ก่อนที่จะมีชุมชนชาวสวนหรือชาวานความอุดมสมบูรณ์ของชุมชนชาวประมงในอดีตเป็นที่รู้จักกันนามของ "สามสมุทร" แต่ปัจจุบันความสำคัญของอาชีพนี้ลดน้อยถอยลง เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ในทะเลลดลง ทำให้ชาวประมงเปลี่ยนไปทำการประมงในลักษณะอื่นที่ เกี่ยวข้องกับน้ำเค็ม เช่น การทำนาเกลือ การเพาะเลี้ยงชายฝั่ง และการทำประมงน้ำคั้นหรือที่ เรียกว่าประมงรายวันซึ่ง เป็นลักษณะการย้อนกลับไปสู่การเกษตรแบบยังชีพ (SUSTAINED AGRICULTURE) นั่นเอง

ก่อนที่ชาวประมงจะย้อนกลับมาสู่การประกอบอาชีพแบบยังชีพนั้น ในช่วง 4 - 5 ปีที่ผ่านมาชาวประมงส่วนหนึ่ง ได้หันมาประกอบอาชีพเพาะเลี้ยงกุ้งน้ำเค็มกึ่งพัฒนา ตามการส่งเสริมของกรมประมงแทนการเพาะเลี้ยงชายฝั่งตามธรรมชาติ การเพาะเลี้ยงกุ้งน้ำเค็มนี้เพื่ออยู่ได้ไม่นานก็ถึงจุดจบ ผู้ประกอบธุรกิจกุ้งทั้งหลายต้องเลิกกิจการไปตั้งคั้นต่ำเหว้าง เบสาคังปรากฏอยู่ตามแนวถนนธนบุรี-ปากท่อทุกวันนี้ ความเสียหายที่เกิดจากนาุ้งานครั้งนี้ได้กลาย เป็นปัญหา

าพระคับประเทศ เพราะหมายถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ชายฝั่งทะเลทั้งหมดมิใช่ เพียงพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น การสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่างนี้ได้กลายเป็นกรณีตัวอย่างที่ถูกยกขึ้นมาเป็นประเด็นสำคัญในการพิจารณาวางแผนที่ดินชายทะเลที่ใกล้ท่าทหาร เพาะเลี้ยงกุ้งน้ำเค็มในภาคใต้ เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยเฉพาะการสูญเสียพื้นที่ป่าชายเลนและแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำชายฝั่งทะเล สำหรับการล่มสลายของนากุ้งในพื้นที่ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรที่ทวนกลับเป็นแบบเดิมคือพยายามจะทำการเกษตรน้ำจืดในอัมพวา และทานาเกลือในอำเภอเมืองฯ อยู่นี้อยู่ระหว่างการหาแนวทางปรับเปลี่ยนเพราะบทเรียนจากการทานากุ้งได้ช่วยสอนให้เกษตรกรมีความระมัดระวังมากขึ้น อย่างไรก็ตามปัจจุบันก็ยังมีชาวประมงส่วนหนึ่งที่ยังทำการเพาะเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติต่อไป

ส่วนการดำเนินชีวิตของชาวประมงในปัจจุบันก็อาศัยการทำประมงน้ำจืดในลุ่มน้ำแม่กลองเป็นหลัก ใช้นิยมออกทะเลอย่างเมื่อก่อนเพราะหลังจากการเพาะเลี้ยงกุ้งลดน้อยลงระบบนิเวศน์ชายฝั่งก็ฟื้น ความอุดมสมบูรณ์สัตว์น้ำมากขึ้น ชาวประมงไม่ต้องออกไปไกลบ้านและสามารถใช้เวลาเพียงครึ่งวันก็มีรายได้เลี้ยงครอบครัวในแต่ละวัน นอกจากทำการประมงแล้วชาวประมงมีอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ ปัจจุบันนิยมปลูกป่าจาก เพื่อค้ำใบขาย หรือผลิตอาหารทะเลสำเร็จรูปขาย และมีการรับจ้างอย่างอื่นประปราย

สำหรับการทานาเกลือนั้นจากการศึกษาพบว่า การทานาเกลือเป็นอาชีพเสริมอย่างหนึ่งของชาวสวนและชาวประมง แต่ชาวสวนจะทำมากกว่าเพราะชาวประมงมีกิจกรรมทางทะเลให้เลือกหลายอย่าง และรายได้จากการทานาเกลือก็น้อยและไม่แน่นอน แต่สำหรับชาวสวนแล้วชาวสวนมีความพอใจต่อการประกอบอาชีพนี้พอสมควร บางแห่งก็อาศัยความเค็มของน้ำเป็นบ่อเพาะเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติไปด้วย

ชุมชนชาวนา

นอกจากชุมชนชาวสวนและชุมชนชาวประมงแล้ว ชุมชนชาวนาที่เหลืออยู่ในพื้นที่ก็เป็นชุมชนหนึ่งที่มีบทบาทพอสมควร ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะลดน้อยลงทุกทีก็ตาม โดยเฉพาะชาวนาในเขตอัมพวา ยังมีความกระตือรือร้นที่จะประกอบอาชีพนี้ต่อไป และมีการพัฒนาไปสู่ระบบการทำไร่นาสวนผสมทั่วๆ ที่ชาวนาส่วนใหญ่ไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินเหมือนชาวนาในคาบเนินสะควก ขณะเดียวกันชาวนาคาบเนินสะควกกลับมีความต้องการเปลี่ยนพื้นที่เบตาสวนแทนทั่วๆ ที่มีความพร้อมทางด้านทุนและการบริการน้ำจากโครงการชลประทานเดิมที่ ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากอิทธิพลการทำสวนแก้วหน้า

ตารางที่ 6.2 สรุปรูปแบบชนบทในถิ่นลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

รูปแบบชนบทในอดีต
ก่อน พ.ศ. 2500

ช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 1 - ฉบับที่ 4

รูปแบบชนบทในปัจจุบัน
ช่วงแผนพัฒนาฉบับที่ 5 - ฉบับที่ 6

รูปแบบชนบทในอนาคต
หลังปี 2534 เป็นต้นไป

- เป็นชนบทที่สังคมเกษตรกรรม มีการกสิกรรมเป็นหลัก เน้นการทำนาข้าวและการทำสวน และมีการทำประมงควบคู่กันไป ในสภาพแวดล้อมที่มีความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ ทั้งในแง่ดินฟ้าและน้ำ
- วิถีชีวิตในสังคมมีการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีพ (SUSTAINED AGRICULTURE) เป็นชนบทเล็กๆ ในท้องถิ่น ซึ่งใช้ทรัพยากรจากดินน้ำ ป่าไม้ แม่น้ำ แม่น้ำลำคลองและสภาพความเหมาะสมตามท้องถิ่น เกิดเป็นชุมชนชาวนา ชาวสวน และชาวประมง กระจายตัวกันเป็นหย่อมกลางชนบท
- การดำรงชีพในสังคมเป็นแบบชนบท คือมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันเพราะอยู่รวมกันเป็นเครือญาติแบบครอบครัวขยาย
- ลักษณะการดำรงชีพเร่ร่อน อดหนาวหนาวคดองเป็นสำคัญ เพราะอาศัยความเป็นวิถีการเคลื่อนที่ทางเกษตรกรรมเป็นวิถีทางคมนาคม (LINEAR SETTLEMENT) ศักยภาพเป็นบ้านไม่ถาวร จึงได้เคลื่อนย้ายตามประเพณี และถิ่นที่ว่าง
- ชนบทศูนย์กลางที่มีความสำคัญ คือ เมืองแม่กลองซึ่งได้เจริญจากชุมชนชาวนาและเมืองขึ้นต่างๆ ในเขตลุ่มน้ำชี ต่อมาเป็นที่ตั้งศาลเมืองสมุทรสงคราม และมีเมืองราชบุรีที่ล้อมรอบราชบุรีเป็นเมืองการค้ารับช่วงต่อสังคมอยุธยา ชนบทเมืองราชบุรีมีลักษณะคดงและกระจุกตัว เป็นศูนย์กลางชุมชนชาวนา นอกจากนี้ยังมีชุมชนเก่าแก่มากมาย และประเพณีวิถีชีวิตที่อนุรักษ์ไว้

- ยังคงเป็นชนบทที่สังคมเกษตรกรรมเป็นหลัก เน้นการทำสวนผลไม้ มีชนบทมากกว่าทำนาข้าว เพราะมีน้ำที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้เกิดกิจกรรมในชนบทที่เด่นมาก คือ เลี้ยงประมงกึ่งอาชีพ เป็นเจ้าเศรษฐกิจสำคัญ เริ่มมีการทำนาเกลือและเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
- วิถีชีวิตในสังคม เน้นการประกอบอาชีพเพื่อการค้า (COMMERCIAL AGRICULTURE) ชนบทชาวนาและชาวประมงเป็นหลัก ยังคงกระจายตัวตามแม่น้ำลำคลองเป็นหลัก แม่น้ำลำคลองเริ่มมีความกว้างขวางมากขึ้น และพัฒนาไปเป็นถนนสายสำคัญ ซึ่งยังคงมีการขยายตัวของศูนย์กลางที่เป็นเมืองค้า
- ลักษณะทางสังคม ยังเป็นชนบทสังคมชนบทหรือสังคมเกษตรกรรม (AGRIARIAN SOCIETY)
- การตั้งถิ่นฐานยังเร่ร่อนไปมาแต่ยังเป็นแบบชนบทที่เป็น LINEAR SETTLEMENT AND DISPERSED SETTLEMENT กระจายตัวเร่ร่อนไปมาตามลำน้ำลำคลอง มีศูนย์กลางความเจริญและรวมศูนย์สำคัญ
- ชนบทศูนย์กลางเป็นทางการในช่วงที่ 6 แห่งคือ เมืองแม่กลอง อำนวย ค่าใช้จ่ายสูง กระจายตัวตามแนวถนนสายสำคัญ เมืองขึ้นเก่าแก่คือราชบุรี เป็นศูนย์กลางอำนาจมาอยู่ตามแนวถนน ส่วนใหญ่เป็นศูนย์กลางด้านการบริหารการปกครอง และการค้า การบริการ แม่กลองเจริญเป็นศูนย์กลางไปหมด รองลงมาคืออัมพวา และค่าใช้จ่ายสูงตามศูนย์กลางเมืองศูนย์กลางการเกษตรเป็นหลัก

- คือถาวรรวมถึงเป็นชนบทที่อาศัยมีทั้งผลิตสังคมเกษตรกรรม กิจกรรมเกษตรเป็นหลักคือสวนมะพร้าวในสมุทรสงคราม สวนผลไม้และสวนผักในค่าเช่าสวนผัก และที่เข้ามาตามบทบาทในระบอบการเกษตรเชิงทุนนิยม เช่นสินค้าเกษตรที่ใช้วิธีการผลิตแบบอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก แล้วจึงมีสินค้ามากเนื่องก่อนปี 4-5 ปี ก่อนใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และเครื่องจักรอย่างแพร่หลาย
- วิถีชีวิตในชนบท มีการประกอบอาชีพทางเกษตรเพื่อการค้าแบบเข้มข้น (INTENSIVE COMMERCIAL AGRICULTURE) หรือกึ่งอุตสาหกรรม
- การพึ่งพาอาศัยกันยังเป็นแบบสังคมชนบท แต่ได้รับอิทธิพลจากสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรม ทำให้รูปแบบการดำรงชีพวิถีชีวิตกลางเกษตรกรรมเปลี่ยนไป
- การตั้งถิ่นฐานเร่ร่อนตามแนวถนนเดิม ยังไม่ได้เข้าไปเปลี่ยนแปลงรูปแบบชนบทเดิม แต่กลับช่วยอำนวยความสะดวกความสำคัญด้านการคมนาคม
- ชนบทเมืองทั้ง 6 แห่งยังเป็นศูนย์กลางชุมชนเกษตรในช่วงเมืองแม่กลองมีการเติบโตทางเศรษฐกิจมากสุด จากธุรกิจ และไปดึงความเจริญจากอัมพวา มาสู่ศูนย์กลางการค้าในสังคมที่มีความสำคัญคือ ชนบทชาวนาโคกขจร นอกจากนี้มีการขึ้นบ้านเมืองราชบุรี ราชบุรี และกรุงเทพฯ มากในด้านการค้า การบริการ

- มีแนวโน้มเป็นชนบทที่สังคมเกษตรกรรมเช่นปัจจุบัน ชนบทชาวนาสวนมะพร้าวเป็นหลัก สวนผลไม้และผักจะเป็นรายเสริมจากชนบทมะพร้าว รูปแบบการเคลื่อนที่ของชนบทขยาย และใช้ความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ การเกษตรกรรมที่เข้ามาตามบทบาทมาก
- วิถีชีวิตของชนบทในชนบทเกษตรกรรมหรือเป็นอาชีพหลัก คนขาดแคลนแรงงานชนบท คือไปใช้เทคโนโลยีที่เข้ามาสมัยใหม่ อุตสาหกรรมขนาดใหญ่เข้ามา รูปแบบเกษตรกรรมเปลี่ยนไปเป็นชนบทที่พึ่งพาเศรษฐกิจโลก
- สังคมเมืองมีอิทธิพลต่อค่าใช้ชีวิตรวมชนบทมาก ความสัมพันธ์ในชนบทขยายวงกว้าง ชนบทเกษตรอาจถูกไปเป็นเมืองอุตสาหกรรม
- การตั้งถิ่นฐานเร่ร่อนตามแนวถนนเก่าแก่เปลี่ยนมือเป็นของภาคเอกชน ขยายเมืองโดยมีการพัฒนาชนบทเดิม
- เมือง 6 แห่งยังเป็นศูนย์กลางชุมชนเกษตร แม่กลองยังเป็นเมืองที่เจริญที่สุด รองลงมาคืออัมพวา อัมพวาจะเจริญเฟื่องฟู และใน 3 ชนบทเมืองชนบทคือราชบุรีจะมีบทบาทมากขึ้นและเป็นศูนย์กลางสำคัญในเขตลุ่มน้ำชี การพัฒนาศูนย์กลางนอกพื้นที่ราชบุรี ราชบุรี และกรุงเทพฯ ยังเป็นไปในลักษณะเดิม

วนคาเนินฯ มีแรงดึงดูด เป็นที่คาดหมายว่าในอนาคตในคาเนินสะควงจะมีการ เปลี่ยนพื้นที่นาไป เป็นสวนผักผลไม้ทั้งหมด เพราะรายได้จากการทำนาค่อนข้างน้อยและชาวนามีโอกาสขาดทุนได้ ตลอดเวลา ส่วนการทำสวนมีโอกาสเก็บกินได้ตลอดปี แต่การเบิกสวนใหม่มาเช่า เรื่องง่ายต้อง ลงทุนมากพอสมควรมีเพียงชาวนาที่มีฐานะดี เท่านั้นที่จะทำได้

6.1 ภาพรวมของชุมชนที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

พอสรุปได้ว่า ชุมชนในที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ซึ่งปัจจุบันยังคงมีลักษณะ เป็นชุมชนน้ำชายฝั่งทะเล (ESTUARINE COMMUNITY) มีรูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดินในลักษณะ ของสังคมเกษตรกรรม (AGRARIAN SOCIETY) คือ การค้าเงินชีวิตของคนในชุมชนประกอบ ทางด้านเกษตรกรรม เป็นชาวนา ชาวประมง และ ชาวนา สืบทอดต่อเนื่องจากบรรพบุรุษใน ลักษณะ เพื่อการยังชีพควบคู่ไปกับการทำเกษตร เพื่อการค้าตามระบบเศรษฐกิจของประเทศและอยู่ ร่วมกันเป็นสังคมหมู่บ้านชาวนา หมู่บ้านชาวประมงและหมู่บ้านชาวนา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลาง ชุมชนและมีเมืองที่จัดตั้งขึ้นตามระบอบการปกครองเป็นศูนย์กลางการค้า การบริการ และการ บริหารการปกครอง โดยชุมชนเมืองเหล่านี้เติบโตมาจากชุมชนเกษตรในแต่ละพื้นที่นั่นเอง และ ในทั้งหมดของพื้นที่ชุมชนชาวนามีลักษณะเด่นชัดมากที่สุด

ชุมชนชาวนาม่วงบอก เอกลักษณ์ของพื้นที่นี้

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชุมชนชาวนา เป็นชุมชนที่มีบทบาทมากที่สุดในพื้นที่นี้ เนื่องจาก สภาพทางกายภาพ โดยเฉพาะสมรรถนะของดิน เกือบทั้งพื้นที่มีศักยภาพเหมาะสมต่อการใช้ที่ดิน เพื่อเป็นสวนไม้ยืนต้นและไม้ผล ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของสายน้ำธรรมชาติส่วนหนึ่ง กับ คลอง เลี้ยว และร่องสวนที่ถูกขุดขึ้นมา เพื่อป้องกันภัยจากอิทธิพลน้ำทะเลท่วมสวนอีกส่วนหนึ่งทำให้ พื้นที่สวนและชุมชนน้ำมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก

ก่อนที่จะมาเป็นสวนชุมชนชาวประมงและชาวนาค่อนข้างจะมีบทบาทมากในช่วงที่มีการ ตั้งถิ่นฐานและบุก เลิกพื้นที่นี้ระยะแรก แต่ด้วยสภาพการเปลี่ยนแปลงจากสภาวะแวดล้อมทั้งทาง ธรรมชาติและการพัฒนาของโลก ทำให้มีการใช้ที่ดินเพื่อการทำสวนมากขึ้นโดยเปลี่ยนจากนาข้าว มาเป็นสวน เป็นผลทำให้ชุมชนชาวนากลายเป็นชนส่วนน้อยของพื้นที่ โดยมีชุมชนชาวประมง เคียงคู่และมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของพื้นที่มาก โดยเฉพาะตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2511 เป็นต้น มา เศรษฐกิจของชาวประมงดีมาก เพราะเป็นระยะที่ประเทศมีการส่งเสริมการประมง เพื่อ การส่งออก ทั้งนี้มีเหตุผลมาจากความอุดมสมบูรณ์ของสัตว์น้ำในระยะนั้นดีมาก ขณะเดียวกัน การผลิตน้ำตาลมะพร้าวและพืชผักผลไม้ของพื้นที่ที่มีความสมบูรณ์เต็มที่

อิทธิพลของ เขื่อนกระต๊อบสวน

ต่อมาเมื่อการพัฒนาประเทศอันเนื่องมาจากอิทธิพลของการพัฒนาของโลก ได้เข้ามามีบทบาทมากขึ้นในลุ่มน้ำแม่กลอง โดยเฉพาะการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เป็นผลให้เกิดการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่อระบบการผลิตเกษตรกรรม ในภูมิภาคตะวันตก จากการสร้างเขื่อนวชิราลงกรณ์ ในจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อการชลประทานให้กับพื้นที่เกษตรตอนบนลุ่มน้ำแม่กลอง เมื่อปี พ.ศ. 2511 เรื่อยมาจนถึงการสร้างเขื่อนในโครงการชลประทานแม่กลองใหญ่ปี 2517 ได้ทำให้พื้นที่ท้ายน้ำนี้เริ่มประสบกับปัญหาน้ำจืดเพื่อการเพาะปลูกไม่เพียงพอและเนื่องจากพื้นที่นี้มีปัญหาเกี่ยวกับน้ำเค็มท่วมถึงอยู่เป็นประจำ จึงทำให้พื้นที่สวนป่าได้รับน้ำจืดมาระบายน้ำเค็มออกไป ถึงแม้ว่าในระยะหลังปี 2516 เมื่อการสร้างถนนธนบุรี-ปากท่อในพื้นที่ด้านล่างเสร็จสิ้นจะช่วยสกัดกั้นน้ำเค็มจากทะเลมาให้เข้ามาอย่างเมื่อก่อน แต่เมื่อเกิดภาวะแห้งแล้งขึ้นในปี 2519-2522 พื้นที่นี้กลับได้รับปัญหากระทบอย่างรุนแรง เนื่องจากความมีน้ำจืดจากตอนบนลงมาถึงน้ำเค็มจากตอนล่าง ประกอบกับในช่วงนั้นได้เกิดสภาวะน้ำเค็มในแม่น้ำแม่กลอง เนื่องจากการระบายน้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดกาญจนบุรีและราชบุรี ทำให้สวนของพื้นที่นี้ โดยเฉพาะสวนมะพร้าวล้มหลายหมื่นไร่ จากเหตุการณ์นี้เอง เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้พื้นที่สวนในสมุทรสงครามเริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตจากสวนมะพร้าวหน้าศาลาไปเป็นการปลูกมะพร้าวผลและไม้ผลทดแทนมากขึ้น โดยเฉพาะในอำเภอบางคนที ซึ่งมีฐานเศรษฐกิจหลักอยู่ที่การทำสวนมะพร้าวหน้าศาลาเพียงอย่างเดียว เกียวก่อนหน้านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปทำสวนแบบผสมผสาน คือ ทำสวนผัก ผลไม้ กล้วยไม้ การทำสวนมะพร้าว โดยเปลี่ยนเป็นมะพร้าวผลมากกว่ามะพร้าวหน้าศาลา และมีแนวโน้มรับอิทธิพลการปลูกพืชตามสวนคาเป็นสะดวกที่เริ่มมองตลาดเป็นหลัก และใช้เทคโนโลยีการเกษตรแบบเร่งรัด เข้าช่วยมากขึ้น

ถนนธนบุรี-ปากท่อ กับการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินพื้นที่ชายฝั่งทะเล

ขณะที่ชาวสวนส่วนใหญ่ในพื้นที่ตอนกลางกำลังประสบปัญหาจากเรื่องน้ำ อันเป็นผลมาจากการสร้างเขื่อนในพื้นที่ตอนล่างซึ่งแต่เดิมมีการปะปนระหว่างชุมชนชาวสวนและชาวประมง ก็ได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จากพื้นที่น้ำกร่อยเข้าสู่พื้นที่น้ำเค็มทันที เมื่อการสร้างถนนธนบุรี-ปากท่อในพื้นที่เสร็จสิ้นเมื่อปี 2516 กิจกรรมของพื้นที่ชายฝั่งทะเลทั้งหมดซึ่งเคยมีป่าชายเลนอุดมสมบูรณ์และสวนได้ถูกเปลี่ยนแปลงจากการเพาะเลี้ยงชายฝั่งและทำนาเกลือ โดยเฉพาะการเพาะเลี้ยงชายฝั่งเริ่มเพิ่มจำนวนมากขึ้นและเข้าไปบุกรุกนป่าชายเลนเมื่อชาวประมงเริ่มมีความยากลำบากต่อการออกทะเลในช่วงปี 2520 เป็นต้นมา เพราะความอุดมสมบูรณ์ในทะเลลดน้อยลงและในระยะหลังมีการประกาศเขตทะเลอุทยานลึกลับน้ำปี 2527-2528 ทำให้ชาว

ประมง เริ่ม เปลี่ยนวิถีทางการประกอบอาชีพมาอาศัยผืนแผ่นดินมากขึ้น

ธุรกิจกุ้งกุลาค่าที่มากับนโยบายอุตสาหกรรมเกษตร

จากผลการ เปลี่ยนแปลงพื้นที่ชายฝั่งทะเลเข้าสู่ระบบน้ำเค็ม เพิ่มที่ทับความยากลำบากของชาวประมงที่เริ่มใช้พื้นที่ชายฝั่งทะเลเพื่อการเพาะเลี้ยงกุ้งธรรมชาติ ประกอบกับการเข้ามาของนโยบายพัฒนาประเทศอุตสาหกรรมเกษตร ทำให้เกิดการส่งเสริมการลงทุนธุรกิจกุ้งที่ได้รับอิทธิพลจากชาวต่างประเทศ เป็นผลทำให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลทั้งหมดเปลี่ยนไปทำธุรกิจเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาค่าในช่วงปี 2525-2532 และด้วยความประมาทขาดความระมัดระวังโดยปราศจากการวางแผนที่ดี ช่วงระยะเวลาเพียง 5 ปี ธุรกิจกุ้งก็สร้างความปั่นป่วนสำหรับเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ได้เพียงพอแล้วก็พุดหายไอบอย่างน่าตกใจ พร้อมทั้งทิ้งให้สภาพพื้นที่นี้เสื่อมโทรม สูญเสียดเศรษฐกิจและเป็นผลเสียต่อระบบนิเวศวิทยา ซึ่งปกติก็ถูกกระทบกระเทือนจากสภาพแวดล้อมตัวอื่นมากพออยู่แล้วต้องเลวร้ายลงไปอีกในปัจจุบัน การล่มสลายของนากุ้งพัฒนาดังนี้ได้เป็นเหตุให้พื้นที่ชายฝั่งทะเลนี้พยายามย้อนกลับมาเป็นส่วน นาเกลือ และ ป่าชายเลนดั้งเดิม โดยเฉพาะในอัมพวาที่มีความพยายามที่จะกลับไปทำสวนหรือการทำไร่นาสวนผสม ในขณะที่เดียวกันชาวประมงก็หันมาทำอาชีพประมงน้ำตื้นทดแทนพร้อมกับมีนาเกลือผุดขึ้นมาแทนนากุ้งอีกครั้งหนึ่ง เห็นได้ชัดจากพื้นที่บริเวณสองฝั่งถนนธนบุรี-ปากท่อในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม เริ่ม เปลี่ยนมาเป็นนาเกลือในปัจจุบัน ส่วนนากุ้งในบริเวณป่าชายเลนเดิมนั้นยังหาข้อสรุปไม่ได้ว่าจะมีการจัดการอย่างไร เพราะที่ดินป่าชายเลนส่วนใหญ่เป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ซึ่งปัจจุบันเจ้าของที่ดินไม่ได้อาศัยอยู่ในพื้นที่

เป็นชาวสวนดีกว่าชาวนา

จากลักษณะการใช้ที่ดิน และสภาพการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน ที่มีผลมาจากสภาวะแวดล้อมทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจและสังคมในแต่ละยุคสมัย ปรากฏว่าชุมชนชาวนาและชาวประมงมักได้รับผลกระทบที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงมากกว่าชุมชนชาวนา เพราะเท่าที่ผ่านมากการใช้ที่ดินในพื้นที่ยังวนเวียนอยู่กับการทำสวนในลักษณะต่างๆ เป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับระบบการผลิต และสภาพเศรษฐกิจของชุมชนชาวนากับชาวนาแล้ว จะพบว่าชาวนาสามารถผลิตพืช เพื่อสนองระบบตลาดและมีโอกาสในการต่อรองมากกว่า จึงทำให้สภาพเศรษฐกิจของชาวนาดี ส่วนชาวนานั้นค่อนข้างเสียเปรียบเพราะในระบบตลาดทั้งในและนอกประเทศมีส่วนทำให้ชาวนาไม่ค่อยมีสิทธิ์ในการต่อรอง เรื่องราคาได้ และเพราะชาวนามีโอกาสปรับเปลี่ยนชนิดของพืชได้หลากหลายมากกว่าในขณะที่ชาวนาจะใช้พื้นที่ได้เฉพาะปลูกข้าว และก็

เป็นที่ยอมรับว่าถ้าจะให้เศรษฐกิจชวานาคีขึ้นการหาไรนาสวนผสมจะเป็นหนทางที่ดีกว่าการหา
แต่เพียงอย่างเดียว ด้วยสาเหตุดังกล่าวข้างต้นจึงเป็นเหตุผลที่ทำให้ชวานาส่วนใหญ่อยุคเฉพาะ
นาอำเภอคำเนินสะความีแนวโน้มที่จะ เปลี่ยนเป็นชาวสวน เพราะเล็งเห็นว่าจะนำไปสู่สภาวะ
เศรษฐกิจที่ดีขึ้น เช่นเดียวกับชาวสวนนาอำเภอคำเนินสะคว นอกจกชวานาที่อยาก เปลี่ยนไป
หาสวนแล้วก็มีชวานากึ่งสวนหนึ่งที่เคยเป็นชาวสวนมาก่อนอยากกลับไปหาสวนอีก เช่นกัน

6.2 เป็นสวนแบบไหนจึงจะดี

จากลักษณะการหาสวนในพื้นที่ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน 2 อย่างคือ ลักษณะแรกเป็นสวน
ธรรมชาติแบบสมุทรสงครามกับอีกลักษณะหนึ่ง เป็นสวนก้าวหน้าแบบคำเนินสะคว ทั้งสองลักษณะ
นี้มีความแตกต่างกันและสามารถนำไปเสนอแนะ เป็นแนวทางพัฒนาพื้นที่เกษตรได้โดยมีลักษณะของ
สวนแต่ละแบบดังนี้

เกษตร เร่งรัดและก้าวหน้าในคำเนินสะควหลายระบบนิเวศน์

เนื่องจากการหาสวนในคำเนินสะคว เป็นการหาสวนที่เร่งรัดคำนึงถึงความต้องการ
ของตลาดเป็นสำคัญและเพื่อรักษามาตรฐานผลผลิต ชาวสวนคำเนินสะควจึงมีการใช้สารเคมี
ยาฆ่าแมลง ตลอดจนวิธีการทางวิทยาศาสตร์ในสวนอย่างมาก ด้วยสาเหตุนี้เองที่เป็นต้นเหตุที่ทา
ให้บ้านแม่คำลคลองมีโรคาสเนา เสียและไหลไปรบกวนสวนในจังหวัดสมุทรสงครามจนเป็นเหตุ
ให้ผลผลิตในสวนสมุทรสงครามค่อยคุณภาพและมีปริมาณลดลง นอกจากจะทำให้สวนได้รับผลเสีย
แล้วยังมีผลต่อสุขภาพของชาวสวนเองแต่ในทางกลับกันสวนลักษณะนี้สามารถสร้างระบบเศรษฐกิจ
ที่ดีให้กับพื้นที่

มะพร้าวแมกลอง : สวนธรรมชาติ

ปัจจุบันชาวสวนในจังหวัดสมุทรสงคราม ยังคงหาสวนมะพร้าว ทั้งมะพร้าวน้ำตาล
มะพร้าวผล สืบทอดตามบรรพบุรุษอยู่ โดยสวนส่วนใหญ่จะใช้วิธีการทางธรรมชาติในการดูแล
รักษาและบำรุงเพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดี เช่น การลอกเลนในท้องร่องสวน หรือการค้าย้ำในสวน
เพื่อกำจัดวัชพืช ถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีการหาสวนผลผลิตมากขึ้นและมีการใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลงมาช่วย
เร่งผลผลิตบ้างก็ตาม แต่ก็ เป็นส่วนน้อยจึงไม่ค่อยมีปัญหาดอระบบนิเวศน์ในพื้นที่สวนที่นี้ แต่ใน
ทางกลับกันรายได้ที่ได้รับหรือระบบตลาดเริ่มมีปัญหามากขึ้น อีกทั้งยังมีการอพยพแรงงานหนุ่มสาว
ออกไปสู่อุตสาหกรรมที่มหาชัยและกรุง เทพมหานครมาก เนื่องจากระบบการผลิตในสวนมะพร้าว

ลำหลังและคอนข้าง เสียงตอภัยอันตรายประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งคือเรื่อง เศรษฐกิจ

จากรูปแบบสวนทั้ง 2 ลักษณะนี้ สามารถเสนอแนวทางพัฒนาสวนในที่ราบลุ่มแม่น้ำ แมกลองตอนล่างได้ดังแผนที่ 6.1 ดังนี้

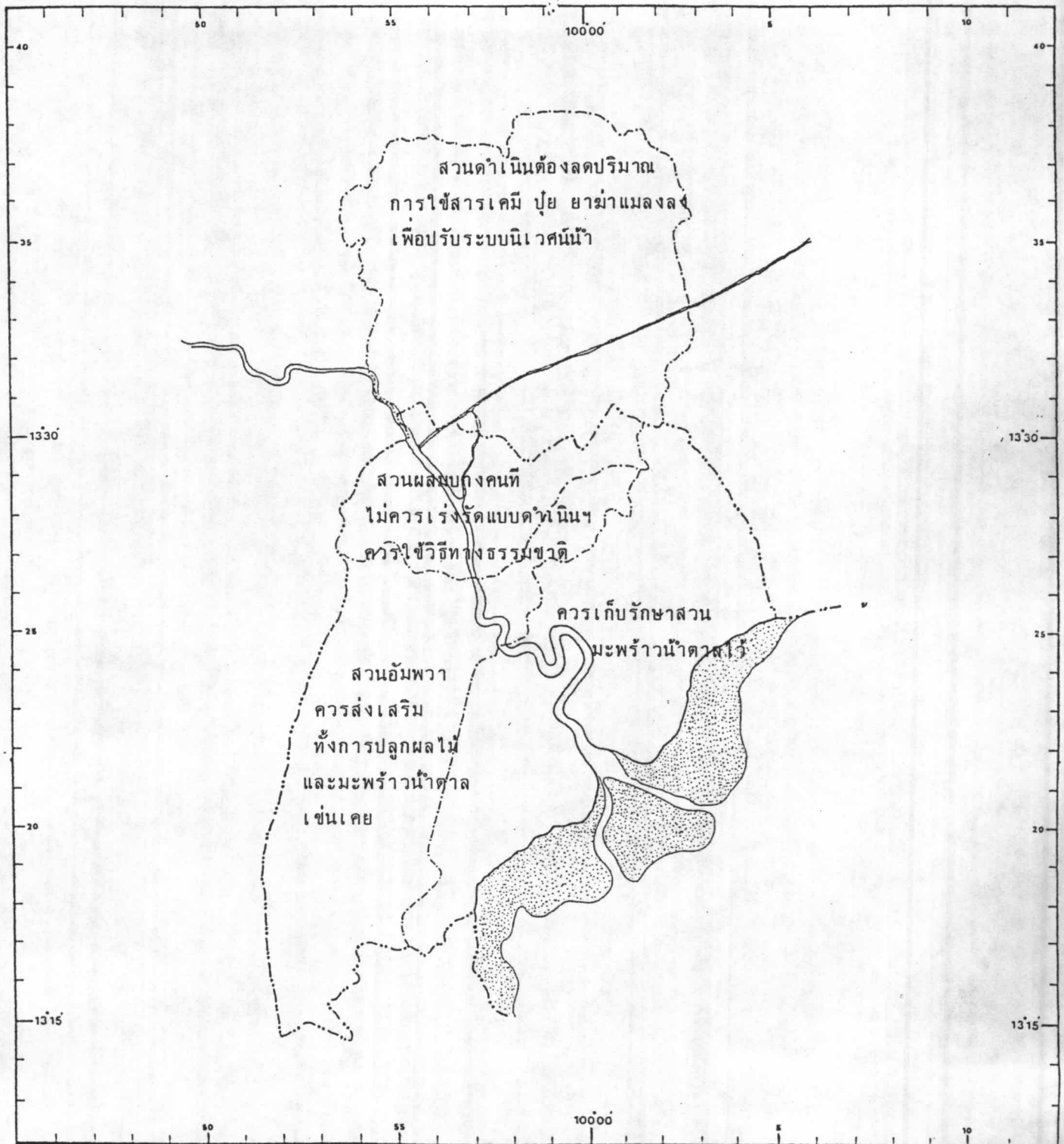
เนื่องจากสวนคาเนินสะดวกมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของพื้นที่มาก และมีการพัฒนาก้าวหน้ามาก สวนตรงจุดนี้เหมาะแก่การส่งเสริมให้ดียิ่งขึ้นต่อไปโดยจำเป็นต้องแก้ไขปัญหาที่เกิดกับระบบนิเวศน้ำให้ดีขึ้นด้วย โดยเฉพาะในเรื่องการใช้น้ำ ยาฆ่าแมลง และ สารเคมีมากเกินไป และทำให้น้ำเน่าเสียและทำให้ชาวสวนเกิดการเจ็บเข้าได้ป่วยบ่อยๆ ในประเด็นนี้จะต้องหาทางลดการใช้น้ำสารอินทรีย์เหล่านี้ให้น้อยลงและเปลี่ยนมาใช้สารอินทรีย์แทน หรืออาจต้อง เปลี่ยนชนิดพืชบางช่วง เพื่อปรับสมดุลย์ในระบบนิเวศน์สลับบ้าง

สวนสวนมะพร้าวในสมุทรสงครามนั้นควรมีการส่งเสริมต่อไป เพียงแต่ต้องมีการปรับระบบการเพาะปลูกของชาวสวนจะต้องมีการตัดมะพร้าวที่อายุมากและเสื่อมโทรมทิ้ง แล้วปลูกใหม่บ้าง โดยอาจลดละเลิกกันในสวนที่เป็นทั้งมะพร้าวหน้าศาล มะพร้าวผล และมะพร้าวหน้าหอม ขณะเดียวกันการทำสวนผลไม้สลับก็จะเป็นการช่วยเพิ่มรายได้ให้กับชาวสวนมากขึ้น นอกจากนี้รัฐจะต้องเข้าไปช่วยดูแลในเรื่องตลาด และประกันราคาพืชผล และช่วยสนับสนุนอุตสาหกรรมต่อเนื่องการเกษตรในครัวเรือนมากขึ้น โดยเฉพาะการทำอุตสาหกรรมน้ำตาลสด กะทิสด หรือแม้แต่ทำมะพร้าว ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพหัตถกรรมอื่น ๆ เพื่อให้ชาวสวนมีเศรษฐกิจดีขึ้น เมื่อนั้นก็จะมี การกลับมาของแรงงานหนุ่มสาว

6.3 ปัญหาเรื่องระบบน้ำต้องแก้ไขในระดับภาค

เนื่องมาจากพื้นที่นี้ได้รับผลกระทบจากเรื่องของน้ำอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการขาดแคลนน้ำจืดเพื่อการเพาะปลูกตั้งแต่เมื่อเกิดการสร้างเขื่อน และระบบชลประทานยังไม่เอื้ออำนวยต่อพื้นที่สวนตอนกลาง ปัญหาน้ำเค็มที่จะรุกเข้ามาเสมอในช่วงที่แล้งมาก ปัญหาน้ำเสียที่เข้ามาจากรอบคันทั้งน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมตอนบนลุ่มน้ำแมกลอง น้ำเสียจากสวนคาเนินสะดวก น้ำเสียจากโรงงานมหาชัยที่เข้ามาตามคลองแมกลองและที่ถูกระบายออกสู่ทะเล ทลมาปะปนกับน้ำเสียที่เกิดจากนาุ้ง และที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การดึงน้ำจากแมกลองไปช่วยใส่น้ำเค็มที่แม่น้ำท่าจีนและช่วยเสริมแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อเป็นน้ำดิบเพื่อการประปากรุงเทพฯ นครในอนาคต (ดูแผนที่ 6.2) ในหลายว ประเด็นเหล่านี้มีผลกระทบต่อพื้นที่เพาะปลูกของในที่ราบลุ่มแม่น้ำแมกลองตอนล่างแน่นอน

การหาหนทางเพื่อการแก้ไขหรือจัดการกับระบบน้ำในพื้นที่ คงหาแต่เพียงลำพังไม่ได้ คงต้องควบคุมหรือจัดการกันทั้งลุ่มน้ำแมกลอง โดยเฉพาะมาตรการกักน้ำเสียและของเสียจาก



แผนที่ 6.1 แนวทางพัฒนาพื้นที่สวน

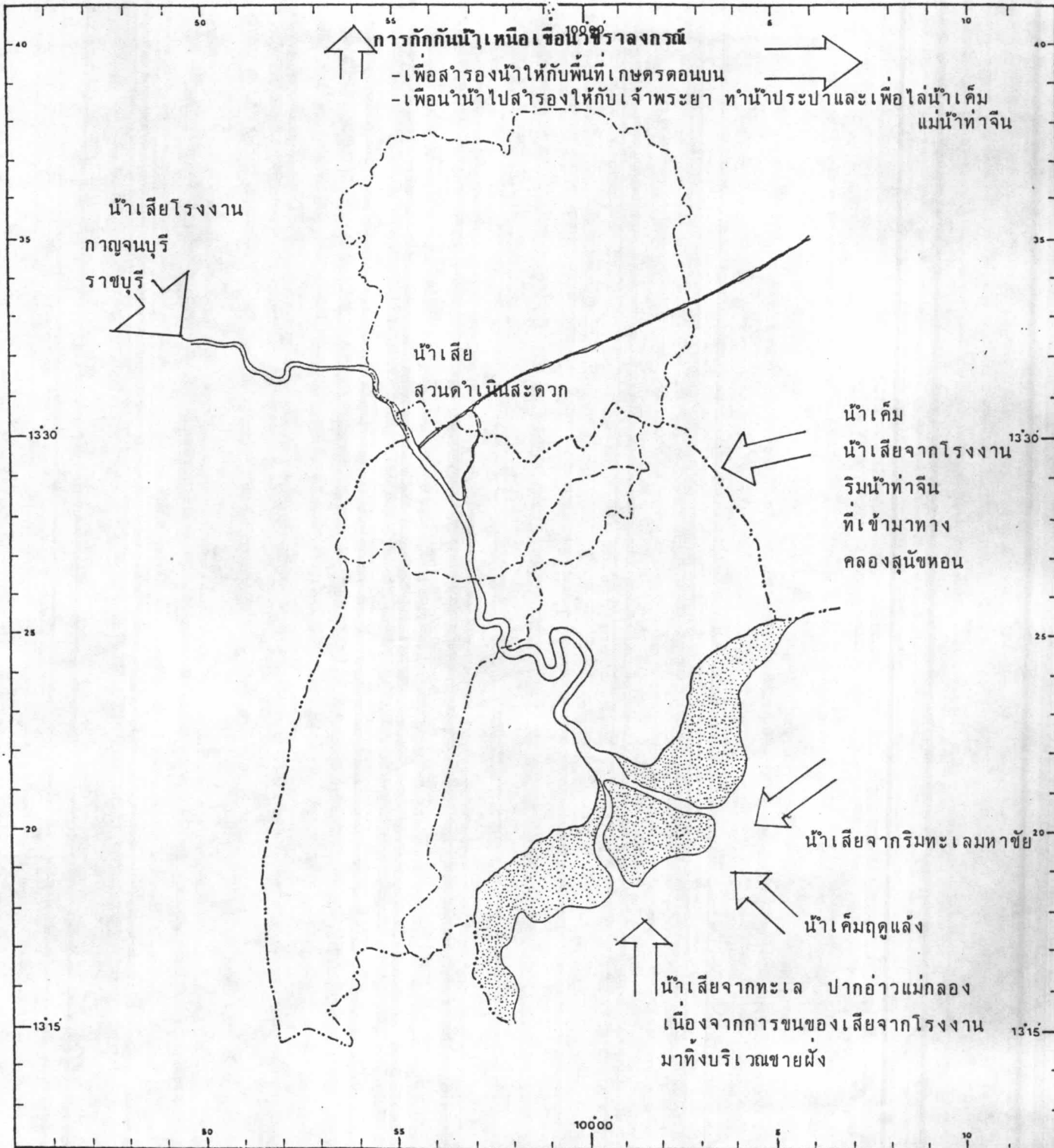
สภวนลักษ์บน์



มาตราส่วน



การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

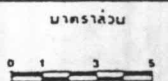


แผนที่ 6.2 ปัญหาน้ำ : ที่ถูกกระทำจากกิจกรรมภายนอก

สัญลักษณ์



การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

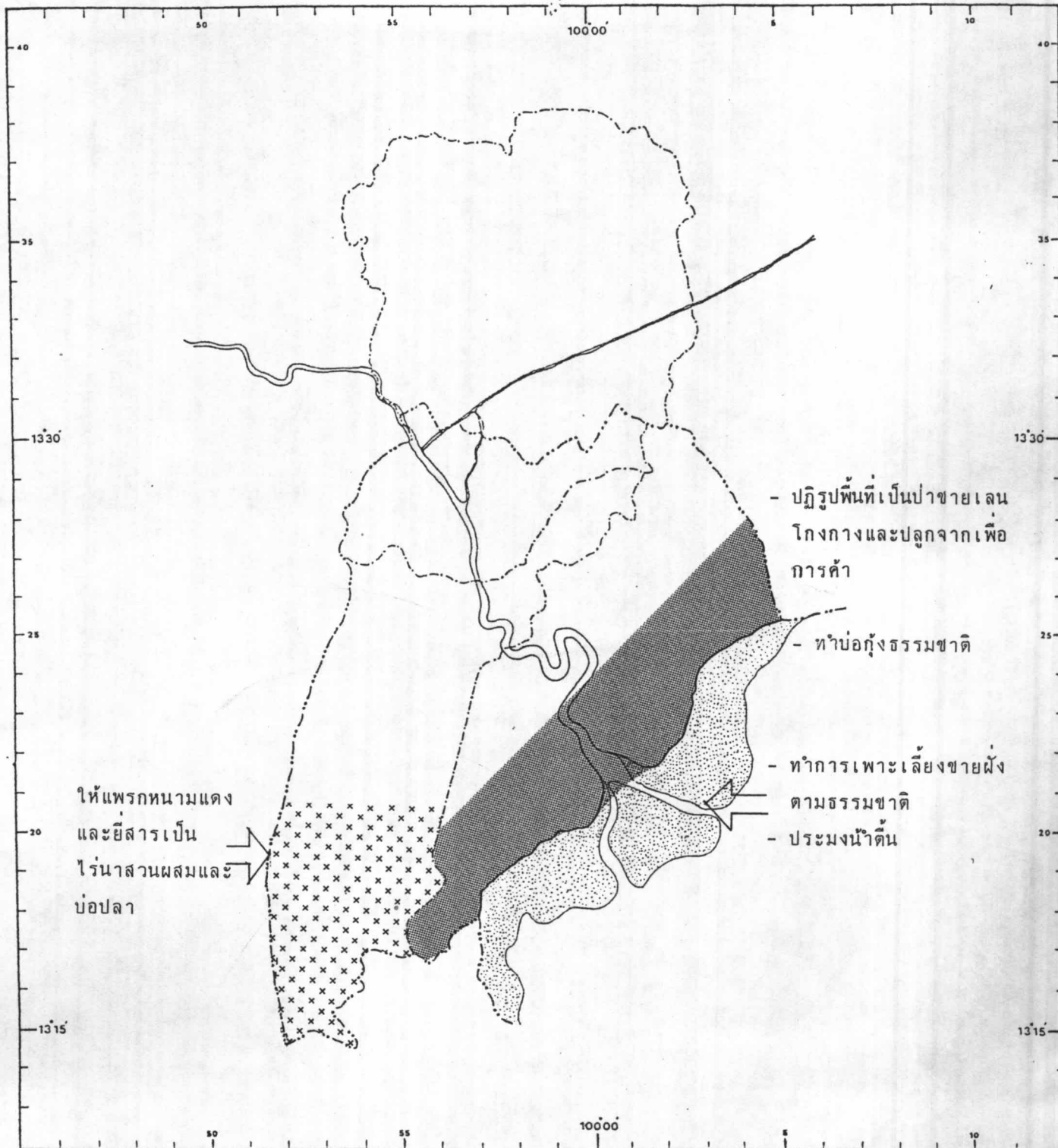


โรงงานอุตสาหกรรมจะต้องมีการใช้กฎหมายควบคุมอย่างจริงจังและเร่งรัด ขณะเดียวกันเพื่อทำให้พื้นที่มีน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูกจะต้องมีการเร่งรัดการชลประทานในพื้นที่เอง คงไม่สามารถรอการชลประทานที่มาจากโครงการแม่กลองใหญ่ได้ เพราะต้องยอมรับว่าความเสียหายเปรียบทางด้านที่ตั้งของการเป็นพื้นที่ที่ท้ายน้ำคงจะได้รับน้ำเหนือเขื่อนก็ต่อเมื่อพื้นที่ส่วนอื่น ๆ ที่อยู่ตอนบนเพียงพอแล้วเท่านั้น ดังนั้นภายในพื้นที่เองจำเป็นต้องใช้คลองต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นแหล่งสำรองน้ำให้กับตนเอง ซึ่งในจุดนี้ได้นำเสนอไปแล้วในบทที่ 5 โดยจะใช้คลองสายหลัก เป็นแหล่งสำรองน้ำขนาดใหญ่และจะต้องเก็บรักษาสายน้ำที่มีอยู่ไว้ให้คุ้มค่าที่สุด

และจากการจัดการกับระบบน้ำที่สร้างขึ้นนี้เองจะเป็นผลดีต่อสวน และต่อเนื่องไปถึงการอนุรักษ์ชุมชนน้ำซึ่งมีความสัมพันธ์กับการใช้ที่ดินเป็นส่วน อันเป็นวิถีชีวิตของชุมชนชาวสวนในที่ราบลุ่มภาคกลางซึ่งมีความผูกพันกับแม่น้ำลำคลองอย่างมาก

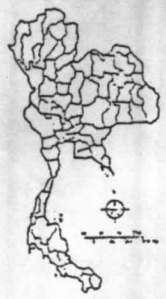
6.4 การฟื้นฟูป่าชายเลนมีความสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่ดินชายฝั่งทะเลและชุมชนชาวประมง

ปัจจุบันพื้นที่ดินชายฝั่งทะเลของที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง มีลักษณะค่อนข้างเสื่อมโทรม เนื่องจากการสูญเสียป่าชายเลนไปเป็นนาุ้งและนาุ้งล่มสลายจึง เหลือแต่พื้นที่ว่างเปล่า ซึ่งเป็นการสูญเสียทางเศรษฐกิจและระบบนิเวศน์ชายฝั่งทะเลอย่างมากถึงแม้ว่าความอุดมสมบูรณ์ของลำค่าน้ำในบริเวณชายฝั่งทะเลจะอุดมสมบูรณ์กว่าเมื่อธุรกิจกุ้งพัฒนาเฟื่องฟูก็ตาม แต่โดยระบบนิเวศน์ส่วนรวมก็ยังไม่ดีเท่าที่ควร ดังนั้นเพื่อสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับชาวประมงได้มีโอกาสใช้พื้นที่ดินและพื้นน้ำเพื่อการประกอบอาชีพที่ดีขึ้นทั้งการทำประมงน้ำตื้น การเพาะเลี้ยงชายฝั่งทะเลหรือแม้แต่การเพาะเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติ และเพื่อให้ชาวสวนชาวนานาในแพรงหนามแดงและยี่สารสามารถทำไร่นาสวนผสม หรือการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำตามธรรมชาติทดแทนนาุ้งพัฒนาที่ถึงทางตันแล้วนั้น จำเป็นต้องมีการสร้างความสมดุลให้กับระบบนิเวศน์ก่อน โดยเฉพาะการฟื้นฟูป่าชายเลนให้มีความอุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม เพราะป่าชายเลนเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำธรรมชาติที่ดีที่สุด และเป็นทรัพยากรที่ช่วยเพิ่มความชุ่มชื้นให้กับพื้นที่ตลอดถึง เป็นแหล่งกำเนิดของป่าและลำค่าน้ำ ซึ่งวิธีการที่ดีที่สุดคือรัฐจะต้องเข้าไปเวนคืนที่ดินในป่าชายเลนและทำการปฏิรูปที่ดินปลูกป่าชายเลนพวกไม้โกงกางขึ้นมาใหม่ผสมผสานกับการส่งเสริมการปลูกป่าจาก ซึ่งเป็นอาชีพเสริมของชาวประมงร่วมด้วย โดยให้กิจกรรมทั้งป่าโกงกาง ป่าจากเพื่อการค้าและการเพาะเลี้ยงชายฝั่งมีความสัมพันธ์กันประสานกันในส่วนที่สมดุลและเหมาะสม (ดูแผนที่ 6.3)



แผนที่ 6.3 การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเล

สภานโยบาย



การศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง

มาตราส่วน
0 1 3 5

6.5 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษารูปแบบชุมชนและการใช้ที่ดิน ในบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำแม่กลองตอนล่าง ครั้งนี้ได้ข้อสรุปว่าพื้นที่นี้ยังมีศักยภาพที่ควรแก่การพัฒนาด้านการเกษตรกรรมมาที่สุด โดยเฉพาะการทำสวน โดยมีแนวทางพัฒนาที่เป็นไปได้เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายที่สำคัญ 3 ประเด็นคือ

1. เกษตรกรในพื้นที่ทั้งหมดมีสภาพทาง เศรษฐกิจที่ ค่อนข้าง ฝืดเคือง เน้นให้มีการส่งเสริมการทำสวนเป็นฐานเศรษฐกิจหลักในพื้นที่ เพราะภัยท่วมน้ำท่วมในพื้นที่นี้ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพและฐานะดี อย่างไรก็ตามสินค้าเกษตรชั้นปฐมภูมิมักมีปัญหาด้านการตลาด ค่อนข้าง ฝืดเคือง เพื่อให้เกษตรกรยังคงมีฐานะทาง เศรษฐกิจที่มั่นคง รัฐควรสนับสนุนการผลิตสินค้าเกษตรสำเร็จรูปหรือการทำอุตสาหกรรมต่อเนื่องในครอบครัว เช่น การทำอุตสาหกรรมน้ำตาลสดเพื่อแก้ปัญหาด้านการผลิตน้ำตาลดิบ หรืออุตสาหกรรมมะพร้าว น้ำหอม และกะทิสด เป็นต้น ทั้งนี้มีข้อแม้ว่าจะต้อง เป็นเพียงโรงงานขนาดย่อมหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือนเท่านั้น

2. การเกษตรในพื้นที่จะต้องไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่อระบบนิเวศน์วิทยาโดยส่วนรวมและเห็นว่ากระบวนการพัฒนาที่มีความเหมาะสมที่สุดขณะนี้ คือการทำเกษตรกรรมแบบธรรมชาติ เพื่อการรักษาสมดุลระบบนิเวศน์ให้ดีขึ้นก่อนที่จะต้องสูญเสียไปทั้งหมด ในกรณีนี้คือการลดการரசารเคมีหรือปุ๋ยยาที่เร่งรัดการผลิตแบบสวนค้าเป็นระยะเวลานานลง แต่ก็ต้องคำนึงถึง เศรษฐกิจด้วย ค่อนข้าง ฝืดเคือง ต้องมองตลาดควบคู่ไป ขณะเดียวกันรัฐจะต้องออกมาตรการ เพื่อการบำบัดน้ำเสียของโรงงานอุตสาหกรรมมาให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น และปรับปรุงภาษีเงินได้ที่อุดมสมบูรณ์ซึ่ง เค็ม เพื่อเป็นการปรับสมดุลระบบนิเวศน์โดยส่วนรวม

3. รัฐควรส่งเสริมและสนับสนุนวิถีชีวิตของชุมชนน้ำ โดยให้ความสำคัญต่อการส่งเสริมกิจกรรมและวัฒนธรรมของชุมชนน้ำ โดยส่งเสริมการคมนาคมขนส่งทางน้ำควบคู่ไปกับการคมนาคมขนส่งทางบก ตลอดจนส่งเสริมการค้าขายในตลาดน้ำที่เป็นตลาดสดประจำวันควบคู่ไปกับการท่องเที่ยว เพื่อศึกษาวัฒนธรรมที่แท้จริงของชุมชนน้ำใช้แบบตลาดน้ำคลองคัน เข้มค่านินา ที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ แต่ควรจะเป็นแบบตลาดน้ำคลองโพพักตรงหน้าวัดประสาธลสิทธิ์ที่หลักห้ามากกว่า หรือแม้แต่อัมพวาหรือที่บางน้อยก็ได้ ผลจากการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนในลักษณะนั้นนอกจากจะเป็นผลดีต่อการอนุรักษ์ชุมชนน้ำแล้วยังช่วยให้ประชาชนในพื้นที่มี เศรษฐกิจที่ดีด้วย

6.6 แนวทางการศึกษาต่อในอนาคต

การทาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงความเป็นมา วิวัฒนาการของรูปแบบชุมชน และการใช้ที่ดินในชุมชนน้ำ รวมถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานและสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเกษตรกรรม ครบถ้วนตามวัตถุประสงค์แล้ว ซึ่งจากข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้

วิจัย เห็นว่ามีประเด็นที่น่าสนใจงานการศึกษาค้นคว้าต่อไป เช่น การศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบ
 ชุมชนในพื้นที่ชายฝั่งทะเลหลังจากนากุ้งล่มสลาย การอนุรักษ์ชุมชนน้ำเพื่อการรักษาพื้นที่
 เกษตรกรรม เกษตรกรรมแบบผสมผสานกับการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเกษตรกรรม แม่ฮ่องสอนจะเป็น
 เมืองปลอดอุตสาหกรรมได้อย่างไร วิธีชีวิตชาวไทในชุมชนน้ำจะพัฒนาการท่องเที่ยว
 ตลาดน้ำได้อย่างไร และท้ายที่สุดคือจะพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมในการพัฒนาแบบ NIC

ในท้ายที่สุดนี้ขอกล่าวถึงการพัฒนารวมชนในบริเวณที่ราบสูงแม่น้ำแม่ฮ่องสอนใน
 ภาวะที่ประเทศกำลังก้าวเข้าสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรมใหม่ เป็นสิ่งต้องพึงระวังอย่างยิ่ง
 จะต้องคำนึงถึงผลเสียและเตรียมแผนการที่รอบคอบ เพื่อมิให้เกิดการผิดพลาดเช่นเกี่ยวกับ
 การส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งในพื้นที่นี้เคยได้รับความบอบช้ำมาแล้วครั้งหนึ่ง ผู้ทำการศึกษาเห็นว่า
 การส่งเสริมให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่มีลักษณะเป็นส่วนผสม ที่ใช้วิธีการผลิตและดูแลรักษา
 ความธรรมชาติ เพราะจะมีผลดีต่อระบบนิเวศน์วิทยาโดยรวม ในขณะที่เกี่ยวข้องกับความช่วยเหลือ
 ของรัฐในด้านการจัดการระบบน้ำ การตลาด และการประสานโครงการข่ายการคมนาคมขนส่งทาง
 น้ำและทางบก เพื่อให้อำนวยความสะดวกแก่คนในชุมชนให้สอดคล้องกัน ตลอดจนการส่งเสริม
 วิธีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี ของชาวสวนจะเป็นการสานต่อทางวัฒนธรรมที่สั่งงานของชุมชน
 โดยเฉพาะชุมชนน้ำที่แผ่ไปช่วยเสริมให้ความเป็นไทยแต่ดั้งเดิม